

§§ 133 - 145

Επισημάνσεις

- Ο Ισοκράτης εδώ προβάλλει τις αρχές στις οποίες πρέπει κατά τη γνώμη του να στηρίζεται η αναγέννηση της πόλης επισημαίνοντας την ανάγκη να υποστηρίζεται αυτή η αναγέννηση από τη συμπεριφορά και το έργο των ρητόρων.
- Στο χωρίο του έργου που προηγείται, ο ρήτορας, προσπαθεί να δείξει ότι οι απόψεις του είναι δικαιολογημένες και ότι τεκμηριώνονται με ιστορικά στοιχεία και προβάλλει την αμεροληψία του κρίνοντας αναλυτικά την εξωτερική πολιτική των Αθηναίων στο τέλος του 5^{ου} αιώνα (§§ 75-89) και εκείνη των Σπαρτιατών κατά τη διάρκεια της ηγεμονίας τους (§§ 95-103). Επιχειρεί συγκριτική προβολή της συμπεριφοράς των δύο μεγάλων πόλεων (§§ 104- 108). Κατά την άποψή του η κοινή γνώμη αντιμετωπίζει διαφορετικά από τον ίδιο τα θέματα της πόλης, εξαιτίας την αδυναμίας που διακρίνει τα άτομα και τους λαούς που δεν γνωρίζουν να ξεχωρίζουν τα πραγματικά τους ενδιαφέροντα (§§ 109- 116). Κατά τον Ισοκράτη, κάθε υγιής πολίτης πρέπει να ακολουθεί τους νόμους: τα παραδείγματα των Θεσσαλών και των Μεγαρέων το αποδεικνύουν (§§ 117- 120). Στην Αθήνα, η πολιτική κατευθύνεται από τους δημαγωγούς, που έχουν προσωπικό συμφέρον να βλάπτουν την δημοκρατία (§§ 121- 131). Ο ρήτορας θεωρεί καθήκον του να προβάλλει τις αρχές στις οποίες πρέπει να στηρίζεται η αναγέννηση της πόλης (§§ 132- 136).

1. Ερμηνευτικές ερωτήσεις ανοικτού τύπου

1.1. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης

1. Ποιες είναι οι προτάσεις, που διατυπώνει ο Ισοκράτης προς τους Αθηναίους για να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες και τα προβλήματα του παρόντος; (§§ 133-135) και ποιες από αυτές, κατά τη γνώμη σας,

επηρεάζουν ιδιαίτερα την εσωτερική διάρθρωση του κράτους της Αθήνας;

2. Να εξετάσετε τη σχέση που έχουν μεταξύ τους οι λέξεις «πλοῦτον», «σωτήρας» και «λυμεῶνας» για τη δομή του επιχειρήματος του Ισοκράτη στο σημείο αυτό του λόγου και να διατυπώσετε την άποψή σας για την πειστικότητά του.
3. Στο απόσπασμα «ἦν μηδὲν περὶ πλείονος ἡγήσθε μετὰ γε τὴν περὶ τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν τοῦ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν εὐδοκιμεῖν τοῖς γὰρ οὕτω διακειμένοις ἐκόντες καὶ τὰς δυναστείας καὶ τὰς ἡγεμονίας διδόναι» (§135) διατυπώνεται μια αισιόδοξη αντίληψη. Να παρουσιάσετε τα μέρη αυτής της θέσης του Ισοκράτη και να γράψετε τη γνώμη σας για την απήχηση που θα μπορούσε να έχει στους πολίτες της Αθήνας.
4. Να συγκρίνετε την άποψη του ρήτορα «Παυσώμεθα ... πολιτείαν» (§ 133) με αυτή που παρουσιάζεται στο ακόλουθο απόσπασμα από τον Λυσία³³: «Πρῶτον μὲν οὖν ἐνθυμηθῆναι χρὴ, οὐδεὶς ἐστὶν ἀνθρώπων φύσει οὔτε ὀλιγαρχικὸς οὔτε δημοκρατικὸς, ἀλλ' ἥτις ἂν ἐκάστω πολιτεία συμφέρῃ, ταύτην προθυμεῖται καθιστάναι· ὥστε οὐκ ἐλάχιστον ἐν ὑμῖν ἐστὶ μέρος ὡς πλείστους ἐπιθυμεῖν τῶν παρόντων νυνὶ πραγμάτων» και να αιτιολογήσετε τη συμφωνία³⁴ ή τη διάσταση³⁵ των απόψεων των ρητόρων.
5. Σε ποιους απευθύνεται ο Ισοκράτης διατυπώνοντας τη θέση «μηδὲν παρὰ τὸ δίκαιον πράττειν»; Ποιες θα είναι οι συνέπειες για όλους τους Έλληνες, αν λάβουν υπόψη τους τη συμβουλή του; (§ 136- 137).
6. Η τελευταία θέση του ρήτορα προς τους Αθηναίους είναι: «Ὅταν μια κοινωνία ἔχει πεπαιδευμένους ανθρώπους και ιδιαίτερα παιδαγωγούς, οι οποίοι παρακινούν τους πολίτες «ἐπ' ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην», τότε «ὡς ἐν ταῖς τῆς Ἑλλάδος εὐπραγίαις συμβαίνει», αυτή η κοινωνία ἔχει

³³ Λυσίου, *Δήμιου καταλύσεως απολογία*, 8.

³⁴ Η άποψη αποτελεί κοινό τόπο. Βλ. όμως Πλάτ. *Πολιτεία*, 8 και Ἰσοκρ. *Κατὰ Λοχίτου II*, όπου υπάρχει και η εντελώς αντίθετη άποψη.

³⁵ Βλ. Νικ. Δ. Δημητριάδη: *Η Ανατομία της Ρητορικής, Η «διαφωνία» Πλάτωνος και Ἰσοκράτους*, εκδ. Τ. Μιχαλάς, Αθήνα 1983.

ισχυρά βάθρα και ευτυχεί»³⁶. Να διατυπώσετε τη γνώμη σας για την απήχηση αυτής της θέσης στους Αθηναίους.

7. Να συγκρίνετε την έκκληση που απευθύνει ο Ισοκράτης προς τους νεώτερους ρήτορες στο τέλος του λόγου *Περὶ Ειρήνης* με το απόσπασμα³⁷ που ακολουθεί: «Αὐτοὺς οὖν χρὴ ... μὴ μόνον ἀκροατὰς γενομένους ἀπελθεῖν, ἀλλὰ τοὺς μὲν πράττειν δυναμένους παρακαλοῦντας ἀλλήλους πειρᾶσθαι διαλλάττειν τὴν τε πόλιν τὴν ἡμετέραν καὶ τὴν Λακεδαιμονίων, τοὺς δὲ τῶν λόγων ἀμφισβητοῦντας, ... πρὸς δὲ τοῦτον τὸν λόγον ποιεῖσθαι τὴν ἄμιλλαν καὶ σκοπεῖν, ὅπως ἄμεινον ἑμοῦ περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἐροῦσιν, ἐνθυμουμένους, ὅτι τοῖς μεγάλ' ὑπισχνουμένοις οὐ πρέπει περὶ μικρὰ διατρίβειν, οὐδὲ τοιαῦτα λέγειν, ἐξ ὧν ὁ βίος μηδὲν ἐπιδώσει τῶν πεισθέντων, ἀλλ' ὧν ἐπιτελεσθέντων αὐτοὶ τ' ἀπαλλαγῆσονται τῆς παρούσης ἀπορίας καὶ τοῖς ἄλλοις μεγάλων ἀγαθῶν αἴτιοι δόξουσιν εἶναι». Ἰσοκράτους «*Πανηγυρικός*» §§ 188-189. Να επισημάνετε την συνέπεια ή ασυνέπεια των απόψεών του στις δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές.
8. Να συνδέσετε μια από τις εκφράσεις, που δίνονται στο Β με την έκφραση του Α και να εξετάσετε αν μπορεί να ισχύσει στις πολιτικές και στρατιωτικές σχέσεις των σύγχρονων κρατών (να αξιοποιήσετε παραδείγματα από την εποχή μας):
- A. *Κεφάλαιον δὲ ἐκεῖν' ἔχω λέγειν*
- B. α) *παύσασθαι δὲ τῶν πολέμων τῶν μάτην γιγνομένων,*
β) *κτήσασθαι δὲ τῇ πόλει τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον,*
γ) *μισῆσαι μὲν ἀπάσας τὰς τυραννικὰς ἀρχὰς καὶ δυναστείας,*
ἀναλογισαμένους τὰς συμφορὰς τὰς ἐξ αὐτῶν γεγενημένας,
δ) *ζηλῶσαι δὲ καὶ μιμήσασθαι τὰς ἐν Λακεδαίμονι βασιλείας. (§ 142)*
10. Ο Ισοκράτης υπενθυμίζει συγκεκριμένο και γνώριμο ιστορικό θέμα³⁸ με σοβαρές πολιτικές επιπτώσεις λέγοντας: «οἱ μὲν τοὺς τοιούτους

³⁶ Βλ. παράλληλα κείμενα αριθ. 8 και 9.

³⁷ Βλ. για τη μετάφραση στα Ἄπαντα Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Ισοκράτους *Πανηγυρικός*, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1975, σσ. 108-111 και Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, χ.χ. σσ. 118 - 119.

³⁸ Βλ. παράλληλο κείμενο αριθ. 7.

ἀποκτείναντες τὰς μεγίστας δωρεὰς παρὰ τῶν συμπολιτευομένων λαμβάνουσιν». Γιατί κατά τη γνώμη σας, επικαλείται στον λόγο του το γεγονός αυτό;

1.2. Συνδυασμός ερωτήσεων ελεύθερης ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. Σε ποιες αρχές πρέπει να στηρίζεται η αναγέννηση της Αθήνας που προτείνει ο Ισοκράτης στο απόσπασμα του λόγου του³⁹; (§§ 133- 135).
2. Ποια πλεονεκτήματα θα έχουν αἱ Ἀθηναίαι εγκαθιδρύοντας το δίκαιο στον ελληνικό κόσμο; (§§ 136-137)
3. Ποια ωφέλεια θα έχουν σε στρατιωτικό και διπλωματικό επίπεδο, κατά τον Ισοκράτη, οι Αθηναίοι αν μείνουν ειρηνικοί; (§§ 138-139)
4. Γιατί ο Ισοκράτης επικαλείται⁴⁰ την δόξα των προγόνων στην έκφρασή του «καὶ περιβλέπτους ἐπ' ἀρετῇ γενομένους τὴν δόξαν τὴν τῶν προγόνων ἀναλαβεῖν»; Σε τι εξυπηρετεί τη δομή του λόγου του αυτή η επίκληση;
5. Πώς εκδηλώνεται κατά τον Ισοκράτη η αρετή των πολιτών μιας κοινωνίας ώστε να καταλήγει «καὶ περιβλέπτους ἐπ' ἀρετῇ γενομένους»; (§ 141).
6. Γιατί κατά τον Ισοκράτη οι Λακεδαιμόνιοι βασιλείς⁴¹ είναι αξιοζήλευτοι και τους επικαλείται με τόση θέρμη στην έκφραση «Μακαριστότεροι τυγχάνουσιν ὄντες τῶν βία τὰς τυραννίδας κατεχόντων»; (§ 143).
7. Τι ακριβώς επικαλείται από το παρελθόν των Αθηναίων ο Ισοκράτης για να υπενθυμίσει τη στάση τους απέναντι στην τυραννία⁴² ως καθεστώς;
8. Πώς θα αποδείξουν οι Αθηναίοι στους άλλους Έλληνες την ηθική μεταστροφή τους, ώστε, κατά τον Ισοκράτη «τυχεῖν παρὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς τιμῆς ταύτης, ἦνπερ ἐκεῖνοι (ενν. οι Λακεδαιμόνιοι

³⁹ Βλ. σχετικές απόψεις στο παράλληλο κείμενο αριθ. 11.

⁴⁰ Βλ. σχετικές απόψεις στο παράλληλο κείμενο 12.

⁴¹ Ο Ηρόδοτος αναφέρεται εκτενώς στο θέμα: Ἡρόδοτου VI, 56-58.

⁴² Βλ. πλην άλλων για την τυραννία ως καθεστώς και στο σχολικό βιβλίο *Κοινωνική και Πολιτική Οργάνωση στην Αρχαία Ελλάδα*, σσ. 159-161 και παράλληλα κείμενα αριθ. 5 και 10.

βασιλείς) παρὰ τῶν πολιτῶν ἔχουσιν, ἣν ὑπολάβωσι τὴν δύναμιν τὴν
ἡμετέραν μὴ δουλείας ἀλλὰ σωτηρίας αἰτίαν αὐτοῖς ἔσεσθαι»; (§ 144)

9. Σε τι ελπίζει ο Ισοκράτης⁴³ όταν απευθύνει πρόσκληση στους νεώτερους ρήτορες να ενώσουν μαζί του τις προσπάθειές τους; (§ 145)

2. Σημασιολογικές - λεξιλογικές ασκήσεις

1. Να σχηματίσετε στην αρχαία ελληνική τα αντίθετα των λέξεων που ακολουθούν συμπληρώνοντας τα κενά:
α) βελτίω ≠ β) τοῖς φίλοις ≠
γ) δεσποτικῶς ≠ δ) ἐκόντες ≠
ε) ἀπέχεσθαι ≠ στ) τὰς συμφορὰς ≠
ζ) μακαριστότεροι ≠ η) τοῖς νεωτέροις ≠
θ) ἐπ' ἀρετῶν ≠.....
2. Να σχηματίσετε προτάσεις στη νέα ελληνική με τις ακόλουθες λέξεις: *Σύμβουλος, ευσέβεια, παρασκευή, μανία, ιδιότης, ευπραγία.*
3. «Καὶ μὴ λόγῳ μὲν αὐτονόμους ἀφιῶμεν, ἔργῳ δὲ τοῖς στρατηγοῖς αὐτοῦς ὅ,τι ἂν βούλωνται ποιεῖν ἐκδίδωμεν, μηδὲ δεσποτικῶς ἀλλὰ συμμαχικῶς αὐτῶν ἐπιστατῶμεν»: Να χαρακτηρίσετε το σχῆμα λόγου⁴⁴ που υπάρχει στην έκφραση και να εξηγήσετε τι προσφέρει στον λόγο.
4. Η λέξη «δόξα» στην αρχαία ελληνική χαρακτηρίζεται «μέση λέξις⁴⁵» λόγω της εννοιολογικής της χρήσης. Ποιες άλλες λέξεις της ίδιας

⁴³ Στο σύγγραμμα των Alfred et Maurice Croiset, *Histoire de la Litterature Grecque*, Paris, 1900, σ. 539, σχετικά με το ύφος και το περιεχόμενο των λόγων του Ισοκράτους υποστηρίχθηκε το εξής: «Το σφάλμα του ήταν που ύμνησε την Ελλάδα με τη μουσική του λόγου του, που άφησε να πιστεύουν οι διάδοχοί του ότι αυτή η μουσική ήταν αρκετή για όλα. Είναι βέβαιο, πάντως, ότι η επίδρασή του ήταν βαθιά και ότι ένα κείμενό του είναι, τις περισσότερες φορές πολύ διαφορετικό από κάποιο άλλο που υπήρξε πριν απ' αυτόν για παρόμοιο θέμα». Βλ. επίσης το κείμενο από τη βιβλιογραφία αριθ. 2.

⁴⁴ Βλ. Ἀχιλλέως Τζαρτζάνου, *Συντακτικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Περί σχημάτων, μέρος τρίτον, σσ. 170 - 183, ΟΕΣΒ 1956. Τα μέρη της ρητορικής τέχνης, στο Βασ. Θεοδορακόπουλος, *Εισαγωγή στην Αττική ρητορεία*, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1989.

⁴⁵ Βλ. σχόλια ενότητας στο σχολικό βιβλίο.

κατηγορίας αναγνωρίζετε από όσες ακολουθούν: *Τύχη, πράγμα, γυνή, άνθρωπος, βίος.*

5. Να γράψετε δύο λέξεις της νεοελληνικής με ετυμολογική σχέση προς τις λέξεις της αρχαίας ελληνικής που ακολουθούν και να σχηματίσετε τις αντίστοιχες προτάσεις:

Λέξεις αρχαίας Ελληνικής		Λέξεις νέας Ελληνικής
1. Έπανορθώσαμεν	α)	β)
2. Πανσώμεθα	α)	β)
3. Γνόντες	α)	β)
4. Διδόασιν	α)	β)
5. Παράσχητε	α)	β)
6. Είσρυνήσεσθαι	α)	β)
7. Άποθνήσκειν	α)	β)
8. Συμβαίνει	α)	β)

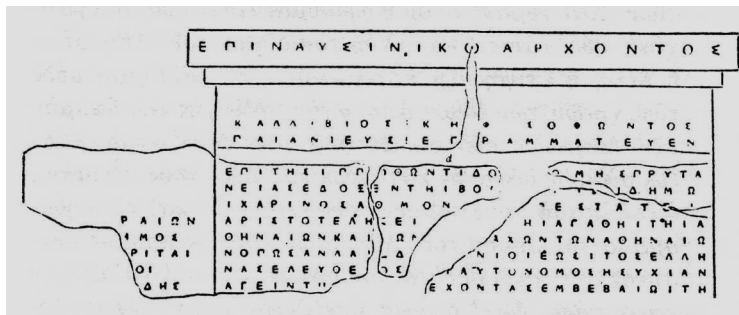
Προτάσεις στη νέα ελληνική:

1. α)
- β)
2. α)
- β)
3. α)
- β)
4. α)
- β)
5. α)
- β)
6. α)
- β)
7. α)
- β)
8. α)

β)

6. Να συνδυάσετε με κριτήριο τη σημασία των λέξεων τα γράμματα της στήλης Β με τους αριθμούς της στήλης Α (από τη στήλη Α περισεύουν δύο).

A	B
1. δυναστεία	α. παραδίδω
2. δημοτικός	β. παραμονεύω
3. προς τούτοις	γ. επί πλέον
4. χρώμαι	δ. δημοφιλής
5. ἐκδίδωμι	ε. μεταχειρίζομαι
6. εὐδοκιμῶ	στ. κυριαρχία
7. οὕτω διάκειμαι	ζ. δημοκρατικός
8. μελέτη	η. βλάπτομαι
9. ἐφεδρεύω	
10. κακῶς πάσχω	

Αρχή της συνθήκης για τη δεύτερη συμμαχία με επικεφαλής την Αθήνα και κατά της Σπάρτης - για να αφήσουν οι Λακεδαιμόνιοι τους Έλληνες «ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους καὶ ἡσύχους» (378/7)